

Konfiskavimo perspektyvos Lietuvoje ir Europoje

Ar turime ko pasimokyti iš britų?

Dr. Laurynas Pakštaitis

1

Vilnius
2025

Kas svarbiausia

Pirma: Alternatyvi baudžiamajam konfiskavimui civilinės teisės priemonė JK pasiteisino kaip teisėtas būdas paimti iš neteisėtos veiklos gautą turtą

Antra: Civilinio konfiskavimo priemonės, kokios išpuoselėtos bebūtų, taikomos nedažnai, sunkiai ir jų taikymo praktika formuojasi lėtai

Britiško požiūrio esmė

Britiškas mąstysenos kodas

Pozityvus požiūris ir pragmatiškas mąstymas:
bet kokia problema gali ir turi būti išspręsta; jei reikia,
reguliuojant įstatymu; o kam nereikia įstatymo –
bendroji teisė, visiems bendra, teismų kuriama teisė

Britiško požiūrio esmė

Teisinis pragmatizmas: nusikaltimu gali būti bet kas, kas kenkia karalystei, bendram interesui

Priemonės, kurių imamasi, gali būti bet kokios, bet turi būti veiksmingos

JK situacija ypatinga dėl geopolitinės padėties, istorijos, teisinės tradicijos (tarptautiškumas, saugaus prieglobsčio statusas, turto ir lėšų ‚takumas‘, itin dideli kapitalo srautai, itin individuali laikysena, specifinė teisėkūra ir teisėsauga, kt.)

JK, kaip ir bet kur, baudžiamoji teisena ribota dėl savo principų - valstybės galių ribojimo

Tačiau yra atvejų, kai šie ribojimai trukdo ‚teisingumui‘ arba bendram labai pasiekti; arba baudžiamoji teisena negalima

Kaip elgtis valstybei tokiose situacijose?

Kaip elgtis su:

- ,galimai iš nusikaltimo' įgytu turtu?
- ,galimai iš neteisėtos veiklos' įgytu turtu?

A. Palikti jį ,teisėtam savininkui' (ignoruoiant duomenis apie abejotinę lėšų kilmę; apsimentant, kad ,viskas teisėta, nes nenustatytas neteisėtumas')

B. Sugalvoti ir pateisinti mechanizmą, kuris – bent išimties tvarka – įgalintų paimiti abejotinais arba nusikalstamais būdais užgyventą turtą; tą spęstų ne vien įstatymas, o teismas

Galimos situacijos su ‚abejotinos kilmės‘ turtu -

- Nusikaltimas padarytas užsienyje, nėra jokios galimybės patraukti baudžiamojon atsakomybėn asmenį savo valstybėje, kurioje yra turtas, įgytas iš nusikalstamų lėšų;
- Baudžiamasis persekiojimas buvo pradėtas užsienyje, už jurisdikcijos, kurioje yra turtas, ribų, ir baudžiamąjį persekiojimą vykdanči institucija nesiima turto konfiskavimo priemonių, juo nesidomi;
- Kaltinamasis baudžiamojoje byloje, kurioje buvo nustatytas nusikalstamai įgytas turtas, proceso metu mirė, palikdamas neteisėtai įgytą turtą;
- Įtariamasis yra užsienyje, o ši valstybė, į kurią kreipiamasi, atsisako išduoti tokį asmenį; šio asmens turtas neturi jokio teisėto paaiškinimo;

- Baudžiamasis persekiojimas nepavyko dėl techninio pobūdžio nesklandumų, teisėsaugos klaidos, įrodymų kokybės trūkumo (leistinumų defektų), o ne dėl bylos esmės; turtas, kuris įgytas neteisėtai, lieka;
- Teisėsauga nustatė aiškiai nusikalstamu būdu gautas pajamas, tačiau nėra nustatyta, kam jos priklauso - konkretus asmuo ir/ar jo padarytas nusikaltimas;
- Viešojo intereso apsaugai svarbiausia ne nuteisti vykdytojus, sąlyginai „periferines nusikalstamo pasaulio figūras“ (pvz., kurjerius) vykdančią baudžiamąjį teisingumą, bet orientuotis į visas nusikalstamu būdu gautas pajamas (kaip nusikalstamo verslo išardymą ir demotyvavimą) (diskrecinio pobūdžio persekiojimas).

Pagal Helena Wood, Reaching the Unreachable Attacking the Assets of Serious and Organised Criminality in the UK in the Absence of a Conviction. Royal United Services Institute for Defence and Security Studies, RUSI Occasional Paper, June 2019. P. 8; Kennedy, 'Justifying the Civil Recovery of Criminal Proceeds', pp. 8–23.

Britiškas požiūris

JK pasirinko plataus spektro turto civilinės turto kontrolės, konfiskavimo ir apmokestinimo sistemą, remdamasi kitų bendrosios teisės jurisdikcijų patirtimi

Sąmoningai atsisakė ‚neteisėto praturtėjimo‘ kaip nusikalstamos veikos kriminalizavimo

JK 2002 metų ‚Pajamų iš nusikalstamos veikos įstatymas‘ (*Proceeds of Crime Act 2002*) numatė civilinio turto ‚konfiskavimo‘, paėmimo galimybę, taikant ‚Civilinio išieškojimo orderius/įsakymus‘ (**Civil Recovery Orders, CRO**) (iki tol – tik baudžiamosiose bylose, po nuosprendžio, taikant „be pagrįstų abejonių“ įrodymų standartą)

Jie leido konfiskuoti nusikalstamu būdu įgytą turtą taikant žemesnį „civilinį“ įrodinėjimo standartą teismo keliu, nesant nuosprendžio baudžiamojoje byloje

Civilinio proceso metu teisėsauga turi parodyti teismui, kad esant tikimybių pusiausvyrai („Labiau tikėtina, nei netikėtina“) buvo konkretaus asmens „neteisėtas elgesys“ ir kad „turtas buvo gautas dėl šio neteisėto elgesio“

Tai sukelia visą laviną teisinių ir socialinių implikacijų – kaip ir kiek įrodinėti; ar valstybė tai gali taikyti; ar po civiliniu procesu nepaslepiamos papildomos valstybės galios teismo rankomis ‚atimti turta‘

Atitinkamai, teisėsauga ir teismai labai atsargūs

Šie ‚civilinio išieškavimo orderiai‘ naudojami tik išskirtiniais atvejais, kai nėra galimybės patraukti baudžiamojon atsakomybėn arba tai laikoma nepageidautina.

Didelėse bylose, ypač su ‚tarptautiniu elementu‘ tai iš esmės neįmanoma

2017 metų reforma, įgalinusi „Baudžiamųjų finansų įstatymą“ (*Criminal Finances Act 2017*) praplėtė teisinį civilinio turto paėmimo/konfiskavimo režimą, numatant specialią galimybę teisėsaugai kreiptis į teismą ir taikyti „Nepaaiškinkamo turto orderius“ (*Unexplained Wealth Orders, UWO*)

Žingsnis „pirmyn“, žingsnis „toliau“, „itin drakoniška teisinė priemonė“, „žingsnis tiesiog per toli“ - taikant civilinį turto paėmimą/konfiskavimą („Asset recovery“, „Civil forfeiture“, plg. „civil confiscation“)

„Nepaaiškinkamo turto orderiai“ gali būti taikomi atžvilgiu asmenų, kurie kaip nors *susiję su sunkiais nusikaltimais* (*susiję su kuo nors, susijusiu su sunkiais nusikaltimais* – žmonių gabenimu, teroristiniais nusikaltimais, pinigų plovimu, kitais teismo nuožiūra sunkiais nusikaltimais), esant pagrindui turėti tokį įtarimą;

arba užima viešąsias pareigas (politically exposed persons) už Europos ekonominės bendrijos ribų.

Jie leidžia teisėsaugai, asmeniui nežinant, kreiptis į aukštesnįjį teismą (High Court arba Court of Session of Scotland) dėl teismo įsakymo, reikalaujančio, kad asmuo, turintis nepagrindžiamą savo pajamomis turtą, viršijantį 50 000 svarų, raštiškai per teismo duotą laiką paaiškintų jo nuosavybės kilmę, „interesą“ joje ir kaip jie šią nuosavybę įgijo, išdavimo.

Šiam laikotarpiui teismas gali taikyti „Laikinuosius įšaldymo įsakymus/orderius“, ribojančius bet kokius veiksmus su turtu (60 dienų, kurios gali būti pratęstos iki 126 dienų);

Toks asmuo privalo pateikti paaiškinimus, po ko teisėsaugos įstaiga sprendžia, ką daryti toliau – kreiptis į teismą dėl turto konfiskavimo, imtis kitų veiksmų, ar baigti procesą

Jei asmuo, arba ,orderio gavėjas' į teismo orderį neatsako be „pagrįsto pasiteisinimo“, preziumuojama, kad turtas yra „išieškotinas turtas“ pagal ,Civilinio išieškojimo orderį/įsakymą'.

Tai reiškia, kad teismui gali būti pareikštas ieškinys su reikalavimu konfiskuoti turtą, remiantis tuo, kad jis yra įgytas panaudojant nusikalstamu būdu gautas pajamas. Teismas taikys **prezumpciją, kad turtas yra iš neteisėtų veiksmų gautas turtas**, todėl priims nutartį jį konfiskuoti, nebent atsakovas sugebės teismui įrodyti, kad taip nėra

Civilinio paėmimo, konfiskavimo sistema tik skinasi kelią ir pozicijas JK teisinėje sistemoje, su perspektyva plėstis, su aiškia orientacija į ekonominius nusikaltimus ir pinigų plovimo procesus, jos atsisakyta nebus – toks modelis laikomas pasiteisinusiu Airijoje, Australijoje, Pietų Afrikoje, JAV, Naujojoje Zelandijoje, kt.

(Booz Allen Hamilton tyrimas, Comparative Evaluation of Unexplained Wealth Orders 2012. 2010F_10078, 845 p.)

Efektyvumo klausimas

Kiek atvejų taikoma, kiek išieškoma?

Atsiradus galimybei taikyti ‚Nepaaiškinkamo turto orderius‘ buvo tikimasi pagal tyrimo institucijų duomenis - apie 140 atvejų per metus; vėliau prognozės mažėjo iki 20 atvejų;

Orderių išduota -

2018	3
2019	6
2020	0
2021	0
2022	0
2023	1
2024	1

Dėl turto, kurio bendra vertė yra 143,2 mln. svarų

Sėkmingas atvejis - NCA gavo 2019 m. „NTO“ dėl aštuonių Mansoor Mahmood Hussain priklausančių objektų, nes asmuo buvo įtariamas prisidėjęs prie sunkaus nusikaltimo, siejamo su smurtinių gaujų veikla. M.M. Hussainas, reaguodamas į „NTO“ pateikė 127 segtuvus dokumentų, kurie tyrimo buvo įvertinti kaip leidžiantys išplėsti tyrimą ir išieškoti dar daugiau. Todėl M.M. Hussainas su NCA sudarė taikos susitarimą iki teismo, pagal kurį perdavė valstybei 45 nekilnojamo turto objektus bei kitą turtą, kurių bendra vertė siekia 9,8 mln. svarų

Visiška nesėkmė – 2019 metais išduoti trys orderiai dėl Rakhat Aliyev, Kazachstano piliečio, turėjusio keletą aukštų politinių postų galimai neteistomis lėšomis įgyto ir jo sūnaus bei žmonos valdomo itin didelės vertės turo Londone.

Teismas pripažino, kad subjektas, kuriam skirti orderiai – netinkamas, patys orderiai nepagrįsti. Nors turtas buvo laikomas sudėtingose, 'ofšorinėse struktūrose', tai savaime nebuvo priežastis manyti, kad tai buvo neteisėta ar nusikalstama veikla, nes, kaip motyvavo teismas, tokios struktūros gali būti naudojamos privatumo, saugumo ar mokestiniai sumetimais.

Tuo nesėkmė nesibaigė – orderio gavėjai kreipėsi dėl teisėsaugos padarytos žalos bei nuostolių, sudarančių 1,5 milijono svarų sterlingų, daugiausia už teisines atsakovų išlaidas atstovavimui. Tai buvo priežastis tobulinti įstatymą, apribojant valstybės atsakomybę už žalą bei nuostolius (2022 kovo reforma)

Civilinis konfiskavimas nėra panacėja. Jis nelabai efektyvus dėl aiškių priešasčių – sunkumų teisėsaugai nustatant turtą ir galimas jo įgijimo šaltinių sąsajas su „nusikalstama“ ar bent „neteisėta“ veikla;

Jis nėra lankstus, kaip buvo manyta ir dėl teismų taikomo siaurinamojo įstatymo aiškinimo, ribojant valstybės galias, suteikiant teises tiriamajam paaiškinti turto kilmę; teismo atsakingo požiūrio – neatimti esant abejonių, prioritetą teikiant baudžiamajam persekiojimui; priemonę taikyti tik esant nusikaltimui, kurio neįmanoma persekioti ir įvertinti (baudžiamoji byla negalima); tik atskirais atvejais, pavyzdžiui kaltininkas mirė ir nėra priemonių aiškiai neteisėtos kilmės turtą paimti (konfiskuotos sumos tik šimtais, ne tūkstančiais)

Tačiau politiškai „NTO“ pateisinami tuo, kad „net vienas nepaaiškinamo turto orderio atvejis turės didelį poveikį“